ПРАВЕН ФАКУЛТЕТ, УНИВЕРЗИТЕТ “ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ”, ШТИП

FACULTY OF LAW, GOCE DELCEV UNIVERSITY, STIP

ДЕСЕТТА МЕЃУНАРОДНА НАУЧНА КОНФЕРЕНЦИЈА
TENTH INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE

ОПШТЕСТВЕНИТЕ ПРОМЕНИ ВО ГЛОБАЛНИОТ СВЕТ
SOCIAL CHANGES IN THE GLOBAL WORLD

З Б О Р Н И К Н А Т Р У Д О В И
P R O C E E D I N G S

ШТИП, 2023
STIP, 2023

ПРАВЕН ФАКУЛТЕТ, УНИВЕРЗИТЕТ “ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ”, ШТИП, РЕПУБЛИКА С.МАКЕДОНИЈА

УНИВЕРЗИТЕТ
ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ

ДЕСЕТТА МЕЃУНАРОДНА НАУЧНА КОНФЕРЕНЦИЈА

ОПШТЕСТВЕНИТЕ ПРОМЕНИ ВО ГЛОБАЛНИОТ СВЕТ

З Б О Р Н И К Н А Т Р У Д О В И

ШТИП, 2023

FACULTY OF LAW, GOCE DELCEV UNIVERSITY, STIP, NORTH MACEDONIA

GOCE DELCHEV
UNIVERSITY
FACULTY OF LAW

TENTH INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE

SOCIAL CHANGES IN THE GLOBAL WORLD

P R O C E E D I N G S

STIP, 2023

Tenth International Scientific Conference SOCIAL CHANGES IN THE GLOBAL WORLD
©2023 Copyright Faculty of Law, Goce Delcev University, Stip, North Macedonia:
Adress: Faculty of Law, Goce Delcev University, Stip, North Macedonia,
Ul. Krste Misirkov bb, PO box 201,2000, Stip, R.N. Macedonia
www.ugd.edu.mk
Печати / Print: 2-ри Август-Штип / 2-ri Avgust-Shtip
Уредници: Милица Шутова, Јорданка Галева, Наташа Донева, Ана Здравева, Кристијан Панев
Технички уредник: Наташа Донева, Ана Здравева

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

316.42:34(100)(062)
316.42:32(100)(062)

МЕЃУНАРОДНА конференција "Општествените промени во глобалниот свет" (10 ; 2023 ; Штип)

Десетта Меѓународна научна конференција "Општествените промени во глобалниот свет" : зборник на трудови = Tenth International scientific conference "Social changes in the global world" : proceedings = Десятая Международная научная конференция "Социальные изменения в глобальном мире" : сборник материалов / [уредници Милица Шутова ... и др.]. - Штип : Универзитет "Гоце Делчев", Правен факултет ; Stip : University "Goce Delchev", Faculty of Law : Университет им. "Гоце Делчева", Юридический факультет, 2023. - 2. св. (429 ; 187] стр. : илустр. ; 30 см

Други уредници: Јорданка Галева, Наташа Донева, Ана Здравева, Кристијан Панев. - Библиографија кон трудовите

ISBN 978-608-244-998-2 (Т. 1)
ISBN 978-608-277-000-0 (Т. 2)

а) Општествени промени -- Право -- Свет -- Собири б) Општествени промени -- Политика -- Свет -- Собири

COBISS.MK-ID 61683205

•All manuscripts were subject of double-blind peer review process.
•No responsibility can be accepted by the publisher or compilers for the accuracy of the information presented. The expressed opinions are of the authors and does not necessarily coincide with views of the Program Committee and the Organizational Committee of the conference
•The UDK numbers for each of the manuscripts are contained in the electronic version of the proceedings, available on: http://js.ugd.edu.mk/index.php/scgw

Организациски комитет/ Organizational Committee

Milica Sutova PhD, Faculty of Law, Goce Delcev University, Stip, North Macedonia, milica.sutova@ugd.edu.mk
Jordanka Galeva PhD, Faculty of Law, Goce Delcev University, Stip, North Macedonia, jordanka.galeva@ugd.edu.mk
Natasa Doneva LL.M, Faculty of Law, Goce Delcev University, Stip, North Macedonia natasa.doneva@ugd.edu.mk
Ana Zdraveva LL.M, Faculty of Law, Goce Delcev University, Stip, North Macedonia, ana.zdraveva@ugd.edu.mk
Kristijan Panev LL.M, Faculty of Law, Goce Delcev University, Stip, North Macedonia kristijan.panev@ugd.edu.mk

Програмаски комитет/ Program Committee

Agim Nuhiu PhD, Faculty of Law, State University of Tetovo, North Macedonia, agim.nuhiu@unite.edu.mk

Alenka Verbole PhD, currently - OSCE Mission in Tirana, University of Ljubljana, Slovenia, alenka.verbole@osce.org

Ana Nikodinovska Krstevska PhD, Faculty of Law, Goce Delcev University, Stip, North Macedonia, ana.nikodinovska@ugd.edu.mk

Anastasia Bermúdez Torres PhD, Faculty of Law, Political Science and Criminology, University of Liege, Belgium, abermudez@ulg.ac.be

Angel Ristov, Faculty of Law, St Cyril and Methodius University in Skopje, North Macedonia, angelristov@yahoo.com

Anđelija Tasić, Faculty of Law, PhD, University of Niš, Serbia, andjelija@praf.ni.ac.rs

Andon Majhoshev PhD, Faculty of Law, Goce Delcev University, Stip, North Macedonia, andon.majhosev@ugd.edu.mk

Aleksandra Gruevska Drakulevska, Faculty of Law, St Cyril and Methodius University in Skopje, North Macedonia, a.gruevskadrakulevski@pf.ukim.edu.mk

Biljana Puleska - Janushevska, PhD, Faculty of Law, American University of Europe, Skopje, North Macedonia, biljana.puleska@fon.edu.mk

Borka Tushevska PhD, Faculty of Law, Goce Delcev University, Stip, North Macedonia, borka.tusevska@ugd.edu.mk

Darko Dimovski, PhD, Faculty of Law, University of Niš, Serbia,
darko.dimovski@yahoo.com

Darko Spasevski, PhD, Faculty of Law, St Cyril and Methodius University in Skopje, North Macedonia, spasevski_d@yahoo.com

Elena Ivanovna Nosreva PhD, Faculty of Law, Voronezh State University, Russia, elena@nosyreva.vrn.ru

Gabriela Belova PhD, Faculty of Law, University "Neofit Rilski", Blagoevgrad, Bulgaria,
gbelova@hotmail.com

Gemma Andreone PhD, Institute for International Legal Studies of the Italian National Research Council (ISGI - CNR), Italy, gemma.andreone@gmail.com

Ice Ilijevski, PhD, Faculty of security – Skopje, University St. Kliment Ohridski – Bitola, North Macedonia, ilijevski@fb.uklo.edu.mk

Zorica Siljanovska, Faculty of Law, American University of Europe, Skopje, North Macedonia, zoricasiljanovska@yahoo.com

Igor Kambovski PhD, Faculty of Law, Goce Delcev University, Stip, North Macedonia, igor.kambovski@ugd.edu.mk

Ivana Bajakić PhD, Department of Economic Sciences, Faculty of Law, Zagreb, Croatia,
ivana.bajakic@pravo.hr

Jadranka Denkova PhD, Faculty of Law, Goce Delcev University, Stip, North Macedonia, jadranka.denkova@ugd.edu.mk

James C. Helfrich PhD, Global Scholars, Liberty University, Colorado, USA,
jchelfrich@aol.com

Jasna Bacovska Nedic, Faculty of Law, St Cyril and Methodius University in Skopje, North Macedonia, jasnab2002@yahoo.com

Jovan Ananiev PhD, Faculty of Law, Goce Delcev University, Stip, North Macedonia, jovan.ananiev@ugd.edu.mk

Jovan Zafiroski, PhD, Faculty of Law, St Cyril and Methodius University in Skopje, North Macedonia, j.zafiroski@pf.ukim.edu.mk

Kristina Misheva PhD, Faculty of Law, Goce Delcev University, Stip, North Macedonia, kristina.miseva@ugd.edu.mk

Kristine Whitnable PhD, Faculty of Law, Goce Delcev University, Stip, North Macedonia, kristine.whitnable@ugd.edu.mk

Maciej Czerwinski PhD, Institute of Slavic Philology, Jagiellonian University, Krakow, maciej.czerwinski@uj.edu.pl

Marija Ampovska, PhD, Faculty of Law, Faculty of Law, Goce Delcev University, Stip, North Macedonia, marija.ampovska@ugd.edu.mk

Marija Ignjatovic PhD, Faculty of Law, University of Nis, Serbia,
marija@prafak.prafak.ni.ac.rs

Migena Leskoviku Prof. Dr, University of Tirana, Albania,
migena.leskoviku@gmail.com

Natalia Vladimirovna Butusova PhD, Faculty of Law, Voronezh State University, Russia, butusova@law.vsu.ru

Nikolai Baranov PhD, Baltic State Technical University Voenmeh, At. Petersburg State University, St. Petersburg, Russia, nicbar@mail.ru

Nives Mazur Kumrić PhD, Faculty of Law, Political Science and Criminology, University of Liège, Belgium, nives.mazurkumric@ulg.ac.be

Novak Krstić, PhD, Faculty of Law, University of Niš, Serbia,
novak@praf.ni.ac.rs

Olga Koshevaliska PhD, Faculty of Law, Goce Delcev University, Stip, North Macedonia, olga.kosevaliska@ugd.edu.mk

Ruzica Simic Banovic, PhD, Faculty of Law, University of Zagreb, Croatia, ruzica.simic@pravo.hr

Silviu G. Totelecan PhD, Cluj-Napoca Branch of Romanian Academy, Socio-Human Research Department of "G. Baritiu" History Institute, Romania,
silviu.totelecan@g,ail.com

Slavejko Sasajkovski PhD, Institute for Sociological, Political and Legal Research, University “St. Cyril and Methodius”, Skopje, North Macedonia,
bilbilef@isppi.ukim.edu.mk

Strahinja Miljkovića PhD, Faculty of Law, Mitrovica,
strahinja.miljkovic@pr.ac.rs

Strashko Stojanovski PhD, Faculty of Law, Goce Delcev University, Stip, North Macedonia, strasko.stojanovski@ugd.edu.mk

Suzana Dzamtoska Zdravkovska PhD, American University of Ras Al Khaimah, Ras Al Khaimah, suzana.zdravkovska@aurak.ac.ae

Tamara Djurdjic Milosevic, PhD, Faculty of Law, University of Kragujevac, Serbia, tdjurdjic@jura.kg.ac.rs

Tamara Perisin, MJur (Oxon) PhD, Department of European Public Law - Jean Monnet, University of Zagreb - Faculty of Law, Croatia, tamara.perisin@pravo.hr

Tatyana Dronzina, PhD, Professor, Political Science Department, St. Kliment Ohridski University of Sofia, Bulgaria, drozina@gmail.com

Tunjica Petrašević PhD, Faculty of Law, University of Osijek, Croatia, tpetrase@pravos.hr

Viktoria Serzhanova, PhD, University of Rzeszow, Faculty of Law and Administration, viktoria@ur.edu.pl

Wouter Van Dooren PhD, Public Administration and Management, University of Antwerp, Belgium, wouter.vandooren@uantwerpen.be

Yuriy Nikolaevich Starilov PhD, Faculty of Law, Voronezh State University, Russia, juristar@vmail.ru

Zeynep Ece Unsal, PhD, Istanbul Gelisim University, Faculty of Economics Administrative and Social Sciences - Department of Political Science and International Relations, zeunsal@gelisim.edu.tr

TABLE OF CONTENTS

LAW

Bevilacqua Giorgia
ONLINE GAMING AND SUSTAINABIITY: A SOCIAL CHALLENGE FOR INTERANTIONAL HUMAN RIHTS LAW 15

Bojadzievska Irena
THE IMPACT OF CASE LAW TO THE AMENDMENTS TO THE LAW ON CIVIL LIABILITY FOR DEFAMATION AND INSULT 25

Butusova Natalia
FOUNDATIONS OF THE CONSTITUTIONAL ORDER OF THE RUSSIAN FEDERATION: CONCEPT, HISTORY, FOREIGN EXPERIENCE AND PROBLEMS OF PRACTICAL IMPLEMENTATION 41

Božić Vanda
SECURITY MEASURES OF A MEDICAL NATURE IN THE CRIMINAL LEGISLATION OF THE REPUBLIC OF SERBIA 59

Di Simone Federica
THE METAVERSE: ISSUES REALTNG TO CRIMINAL LAW 73

Dimitrijević Marko
REGULATORY COMPETENCIES OF THE INTERNATIONAL MONETARY FUND IN THE SYSTEM OF GLOBAL FINANCIAL MANAGEMENT 87

Dimovski Darko, Marković Emilija
POSSIBILITIES OF APPLYING RESTORATIVE JUSTICE TO VIOLENCE IN SCHOOL 97

Doneva Nada
SOCIAL INTEGRATION OF VICTIMS OF HUMAN TRAFFICKING 113

Gruevska-Drakulevski Aleksandra, Deanoska-Trendafilova Aleksandra
THE CRIMES COMMITED BY CHILDREN AND THE PENAL POLICY OF THE COURTS TOWARDS CHILDREN IN THE REPUBLIC OF NORTH MACEDONIA 131

Ilic Ivan
THE RIGHT OF THE ACCUSED TO ACCESS TO A LAWYER IN THE PRE-INVESTIGATION STAGE OF PROCEEDINGS - THE INFLUENCE OF THE ECHtR PRACTICE 149

Josifovic Ivica, Kambovski Igor
THE EUROPEAN PUBLIC PROSECUTOR'S OFFICE: TWO YEARS OF INVESTIGATIONS AND PROSECUTIONS – CHALLENGES AND PERSPECTIVES 159

Jovanovski Zoran
GLOBALIZED RELATIONS AND LAW 173

Kaprolli Ismaili Fjolla
MEDIATION IN NORTH MACEDONIA AND THE LEGAL NATURE OF THE
MEDIATION AGREEMENT 185

Knežević Saša, Luković Aleksandar
PENALIZING MINORS WITHIN THE FRAMEWORK OF THE INTERNATIONAL HUMAN
RIGHTS PROTECTION STANDARDS 193

Kosevaliska Olga, Nanev Lazar, Naneva Zimoska Ivona
ECOCIDE: A FUTURE ‘NEW” CRIME IN THE MANDATE OF
THE INTERNATIONAL CRIMINAL CODE: REALITY OR PHANTASY? 203

Kostić Miomira
GENDER MARK OF MARGINALIZED PEOPLE.. 217

Krstić Novak, Djurdjić-Milošević Tamara
SECRET WILL IN SOME EUROPEAN LAWS WITH SPECIAL REFERENCE
TO SOLUTIONS IN THE DRAFT OF THE CIVIL CODE OF NORTH MACEDONIA.................. 227

Maio Emanuela
ONLINE GAMING AND SUSTAINABILITY: A SOCIAL CHALLENGE FOR PRIVATE LAW 239

Maksimova Elena
RISK FACTORS AND CONSEQUENCES OF VICTIMIZATION OF WOMEN AND GIRLS........ 247

Metaj-Stojanova Albana
ECONOMIC VIOLENCE AGAINST WOMEN IN NORTH MACEDONIA 259

Miço Heliona , Çani Eralda (Methasani)
THE RIGHT TO INFORMATION AS A MEANS OF PARTICIPATION IN
GOVERNANCE AND ADMINISTRATION. ALBANIAN LEGISLATION ALIGNMENT
WITH THE COUNCIL OF EUROPE STANDARDS.. 269

Mirić Filip, Nikolić Gordana
VOLUNTARY ABANDONMENT IN SERBIAN CRIMINAL LAW AND MACEDONIAN
CRIMINAL LAW 285

Neimane Kristine
ERRORS OF THE COURT OF APPEAL AND REFUSAL TO ACCEPT CASSATION
APPEAL AS VIOLATION OF PROCEDURAL JUSTICE IN CIVIL PROCEEDINGS.
ANALYSIS OF THE SITUATION IN JUDICIAL PRACTICE OF THE REPUBLIC OF LATVI..... 295

Pavićević Aleksandra
CONNEXITY AS A CONDITION FOR THE CREATION OF THE RIGHT
OF RETAINING POSSESSION IN COMPARATIVE LAW 313

Pichler Davorin, Nedić Tomislav
PREVENTING CO-OWNERS FROM USING CO-OWNED (COMMON) PROPERTY 325

Ristov Angel
END OF "DEBT SLAVERY": A REALITY OR UNFULFILLED WISH OF THE LEGISLATOR... 337

Siljanovska Zorica, Jovcheska Silvana, Mitreva Monika
INVESTMENT IN HUMAN CAPITAL AS A SIGNIFICANT SEGMENT IN THE MODERN CORPORATE GOVERNANCE.. 353

Strus-Wołos Monika
DEVELOPMENT OF CONSUMER PROTECTION UNDER PROCEDURAL LAW IN POLAND, AND ITS POTENTIAL SOCIAL IMPACT.. 365

Todorova Biljana, Jovevski Lazar
LIMITATIONS AND CONDITIONS OF A FIXED-TERM EMPLOYMENT CONTRACT............. 373

Tushevska Gavrilovikj Borka, Shutova Milica
THE IMPORTANCE OF INDUSTRIAL PROPERTY RIGHTS IN THE BUSINESS SECTOR 383

Tushevska Gavrilovikj Borka, Panev Kristijan
THE ROLE AND SIGNIFICANCE OF BILL OF LOADING IN DETERMINING THE CARRIER'S LIABILITY 397

Vasilkov Zorančo , Petrović Slobodan ,Miladinović Bogavac Živanka
IMPLEMENTATION OF THE EU (SCHENGEN) ACQUES IN THE WESTERN BALKANS AND ABOLISHING THE BORDER CONTROLS BETWEEN THE REPUBLIC OF SERBIA AND THE REPUBLIC OF NORTH MACEDONIA 411

Zembrzuski Tadeusz
EVOLUTION OF PROCEEDINGS IN MATTERS OF LABOUR LAW IN POLAND 425

Zhivkovska Rodna, Przheska Tina
THE ESSENTIAL DIFFERENCES BETWEEN CO-OWNERSHIP AND JOINT OWNERSHIP.......435

POLITICS

Ambarkov Nikola
A MULTIPARTY SYSTEM WITHOUT A DOMINANT PARTY AS A PREREQUISITE FOR A MORE SUCCESSFUL CONSOCIATION – A COMPARATIVE REVIEW 451

Andeva Marina, Nenovska Gjorgjievska Nena
LEGAL AND POLITICAL RETROSPECTIVE OF THE EUROPEAN MIGRATION CRISIS IN 2015 IN NORTH MACEDONIA... 469

Bachev Janko
TREATY OF FRIENDSHIP, GOOD-NEIGHBOURLINESS AND COOPERATION BETWEEN THE REPUBLIC OF MACEDONIA AND THE REPUBLIC OF BULGARIA IN THE LIGHT OF INTERNATIONAL LAW OF TREATIES 479

Galeva Jordanka
CONSTITUITVE HOLDERS AND DEFINITION OF MINORITIES IN
THE HUNGARIAN AND MACEDONIAN CASE 489

Gjorgiev Toni, Stoilovski Goce
THROUGH BRICS FROM THE PRESENT TO THE NEW WORLD ORDER IN THE FUTURE ... 503

Jelisavac Trošić Sanja, Arnaudov Mitko
OPEN BALKANS - BETWEEN ECONOMIC OPPORTUNITIES AND POLITICAL REALITY 513

Ricci Fiammetta
INTERCULTURAL TRANSFORMATION OF PHILOSOPHY AND RECOGNITION
REPORT IN RAUL FORNET-BETANCOURT. A RESPONSE TO THE CHALLENGES OF
GLOBALIZATION AND NEOLIBERALISM... 523

Kobeleva Christina Alekseevna
MODEL OF THE SWEDISH SOCIAL STATE: PAST AND PRESENT 531

SOCIETY

Diodati Consuelo
CHANGES IN EDUCATION 539

Dragovic Anica, Drakulovska Chukalevska Marija, Koceva Daniela
QUALITATIVE APPROACH IN POPULATION STUDY RESEARCH 549

Radulovic Makedonka, Krstic Kamelija
UNDERSTANDING THE KEY FACTORS THAT IMPACT THE QUALITY OF PARTNERSHIP
RELATIONS 559

Sasajkovski Slavejko
STATE INTERVENTIONISM, “TOO BIG TO FALL”, BEHAVIORAL ECONOMICS-
A POSSIBLE THEORETICAL ECONOMIC-SOCIOLOGICAL
AND POLITICAL-ECONOMIC VIEW 573

Serafimovska Eleonora, Markovikj Marijana, Koneska-Vasilevska Tea
VISUAL HEALTH COMMUNICATION DURING THE COVID-19 PANDEMIC:
THE CASE OF THE REPUBLIC OF MACEDONIA.. 583

Shopi Meleq, Himçi Denis
CHANGES IN THE POLITICAL-ECONOMIC SYSTEM AND THEIR CONSEQUENCES IN
ALBANIAN ECONOMIC TERMINOLOGY 603

MEDIA AND COMMUNICATIONS

Cungu Jonida
USING AND UNDERSTANDING OF SEMIOTIC ELEMENTS IN ONLINE MEDIA.................... 611

Кoroveshvosкa Iskra, Galeva Jordanka, Majhoshev Andon, Denkova Jadranka
MEDIA WORKERS PERCEPTION OF FREEDOM OF EXPRESSION IN REPUBLIC OF N. MACEDONIA.. 621

Shopi Meleq, Hoxha Rudina
LANGUAGE OF HATE THROUGH COMMUNICATION IN SOCIAL NETWORKS.................... 635

Original Research Paper
UDK: 342.727:[316.65:316.774-051(497.7)

MEDIA WORKERS PERCEPTION OF FREEDOM OF EXPRESSION IN REPUBLIC OF N. MACEDONIA

Iskra Кoroveshvosкa
Assistant professor, Faculty of Law, Goce Delcev University, Stip, North Macedonia
e-mail: iskra.koroveshoska@ugd.edu.mk

Jordanka Galeva
Assistant professor, Faculty of Law, Goce Delcev University, Stip, North Macedonia
e-mail: jordanka.galeva@ugd.edu.mk

Andon Majhoshev
Full professor, Faculty of Law, Goce Delcev University, Stip, North Macedoniae-mail: andon.majhosev@ugd.edu.mk

Jadranka Denkova
Full professor, Faculty of Law, Goce Delcev University, Stip, North Macedonia
jadranka.denkova@ugd.edu.mk

Abstract

The subject of this paper is the perception of media workers about freedom of expression, the degree of censorship and self-censorship in the Republic of N. Macedonia. Considering that freedom of expression is one of the basic human rights, contained in both international and national documents, the purpose of this research is to see if this right is exercised by media workers in N. Macedonia and whether there are reasons for its restriction. The analysis was made by comparing the results obtained from three surveys covering the northern, southern, eastern and western regions in the country. The basic guide question in the research is "what is the perception of media workers about the degree of freedom of expression in the Republic of S. Macedonia?

Keywords: *media, freedom of expression, censorship, Republic of N. Macedonia*

ПЕРЦЕПЦИЈА НА СЛОБОДАТА НА ИЗРАЗУВАЊЕ НА МЕДИУМСКИТЕ РАБОТНИЦИ ВО РЕПУБЛИКА С. МАКЕДОНИЈА

Искра Коровешвоска
Доцент, Правен факултет, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип
e-mail: iskra.koroveska@ugd.edu.mk

Јорданка Галева
Доцент, Правен факултет, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип
e-mail: jordanka.galeva@ugd.edu.mk

Андон Мајхошев
Редовен професор, Правен факултет, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип
e-mail: andon.majhosev@ugd.edu.mk

Јадранка Денкова
Редовен професор, Правен факултет, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип
jadranka.denkova@ugd.edu.mk

Апстракт

Предмет на овој труд е перцепцијата на медиумските работници за слободата на изразување, степенот на цензура и самоцензура во Република С. Македонија. Тргнувајќи од основното човеково право, односно слобода на изразување содржано во меѓународните и националните документи, целта на ова истражување е да се види колку ова право го остваруваат медиумските работници и дали постојат причини за негово ограничување во пракса. Анализата направена преку компарација на добиени резултати од три истражувања кои ги опфаќаат Северниот, Јужниот, Источниот и Западниот Регион во С. Македонија, даваат одговор на прашањето – „Каква е перцепцијата на медиумските работници за степенот на слобода на изразување во Република С. Македонија?“

Клучни зборови: медиуми, слобода на изразување, цензура, Република С. Македонија.

Вовед

Слободата на изразување преставува едно од основните човекови права, заради што неговата гаранција и заштита е битен индикатор за степенот на демократијата и развојот во општествата. Улогата на оваа слобода е да овозможи слободно изразување на сопственото мислење и дискутирање за одредени прашања кои ги засегаат луѓето. За остварување на оваа слобода потребно е секој човек да има пристап до информации и да биде правилно и вистинито информиран. Оттука оваа слобода е тесно поврзана со слободата на изразување врз која се заснова работата на новинарите. Во однос на новинарската слобода на изразување, слободата на мислењето, слободата на примањето и слободата на пренесувањето информации се основните компоненти кои особено се однесуваат на новинарските права и слободи и врз кои се организира целокупната работа на медиумските работници. Како што општо е познато не постои апсолутна слобода на изразување така што информациите што ги добиваме од новинарите зависат од степенот на остварување на нивната слобода на изразување, која, во одредени случаи, зависи од применување на цензура или пак автоцензура. Иако во теорија постојат бројни одредби кои го гарантираат ова право, во пракса не секогаш тоа целосно се остварува.

Во продолжение се набројани некои поважни меѓународни и национални документи со кои се гарантира ова право, изнесени се последните резултати од меѓународни регионални мониторинг агенции за остварување на ова право како и резултатите добиени од истражувањето на тема: „Перцепција на слободата на изразување на медиумските работници во Република С. Македонија – компаративна анализа“[119].

[119] Проектот на тема: „Перцепција на слободата на изразување на медиумските работници во Република С. Македонија – компаративна анализа“ се заснова на компаративна анализа на проекти спроведени во 2020, 2021 и 2022 година од страна на професори и студенти од Правниот факултет, при Универзитетот „Гоце Делчев“ – Штип.

1. Слободата на изразување како основно човеково право и резултати за негова примена од страна на медиумските работници

Во 1948 година беше донесена Универзалната декларација за човекови права како универзален акт за правата и слободите на човекот во кој се одредува дека луѓето се раѓаат еднакви без оглед на нивната боја на кожа, пол, религија, возраст, јазик, политичко или друг вид убедување, национално или општествено потекло или некои други услови. Едно од правата кои ги гарантира оваа Декларација е слободата на изразување утврдено во членот 19 според кој*:* секој има право на слобода на мислење и изразување, вклучувајќи ја и слободата да се застапува одредено мислење без никакво вмешување и да се бараат, да се примаат и да се даваат информации и идеи преку медиумите и без оглед на границите“[120].
Две години подоцна по донесувањето на Универзалната декларација, во 1950 година, Советот на Европа ја донесе *Европската Конвенција за заштита на човековите права и основните слободи*[121] во чиј член 10 точка 1 (согласно протоколите број 11, 14 и 15 со протоколите број 1, 4, 6, 7,12, 13 и 16) се одредува дека секој човек има право на слобода на изразувањето, опфаќајќи ги тука слободата на мислење и слободата на примање и пренесување информации или идеи, без мешање на јавната власт и без оглед на границите. Овој член не ги спречува државите, на претпријатијата за радио, филм и телевизија да им наметнуваат режим на дозволи за работа. Во точка 2 од истиот член се објаснува дека остварувањето на овие слободи, коешто вклучува обврски и одговорности, може да биде под одредени формалности, услови, ограничувања и санкции предвидени со закон, кои во едно демократско општество претставуваат мерки неопходни за државната безбедност, територијалниот интегритет и јавната безбедност, заштитата на редот и спречувањето на нереди и злосторства, заштитата на здравјето илиморалот, угледот или правата на другите, за спречување на ширењето на доверливи информацииили за зачувување на авторитетот и непристрасноста на судството.
Во 1966 година во рамките на ООН се усвојува уште еден документ, познат како *Меѓународен пакт за основни граѓански и политички права* пак, во чиј член 19 се одредува дека: „Секој има право на слобода на изразување и дека ова право подразбира слобода да се бараат, примаат и шират известувања и идеи од секој вид, без оглед на границите, било усно, писмено, по пат на печат или во уметничка форма, или со кое било друго средство по свој избор. Неговото остварување секако дека повлекува посебни обврски и одговорности и тоа може да биде подложено на одредени ограничувања кои сепак мора да бидат изречно утврдени со закон и кои се нужни: а) за почитување на правата и угледот на другите лица; б) за заштита на националната безбедност, или јавниот поредок, или јавното здравје или морал“[122].
Од поскоро време постојат и други документи, како на пример *Повелбата за основни права на Европската Унија*[123], која Европскиот парламент, Советот и Комисијата во 2000-та година во Ница, свечено ја прогласија како документ на Унијата со кој се признаваат правата, слободите и принципите наведени во него. Во членот 11 од оваа Повелба се одредува дека секој има право на слобода на изразување вклучувајќи ги тука: слободата на мислење и примање и давање информации или идеи, без мешање на јавните власти од јавно тело и без гранични ограничувања. Покрај ова се одредува дека се почитува слободата и плурализмот на медиумите.

---

[120] Универзална декларација за човекови права.United nations, https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights, Accessed 23.05.2023.

[121] Европската Конвенција за заштита на човековите права и основните слободи, Council of Europe, https://www.echr.coe.int/documents/convention_mkd.pdf Accessed 25.05.2023.

[122] Меѓународниот пакт за основни граѓански и политички права, United nations human rights, office of the high commissioner, https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CCPR.aspx, Accessed 05.05.2023.

[123] Charter of Fundamental Rights of the European Union, Official Journal of the European Union C 326/395, 26.10.2012, https://ednoopstestvo.vlada.mk/1017-2/ Accessed 05.05.2023.

Во македонската нормативa слободата на уверување, совеста, мислата и јавното изразување е загарантирана со Уставот, во членот 16, меѓу другото, се гарантира слобода на говорот, јавниот настап, јавното информирање и слободното основање на институции за јавно информирање. Се гарантира слободниот пристап кон информациите, слободата на примање и пренесување на информации. Се гарантира правото на одговор во средствата за јавно информирање. Се гарантира правото на исправка во средствата за јавно информирање. Се гарантира правото на заштита на изворот на информацијата во средствата за јавно информирање, а се забранува цензурата. Меѓутоа иако цензурата се забранува таа одредба не секогаш се почитува.
Во однос на цензурата, во најголемиот број на случаи таа се спроведува од страна на државата или некоја друга организација, црквата, политичките организации или приватните лица и се однесува како на содржината на текстот, односно информацијата наменета за медиумите (печат, радио, ТВ, емисии, филм, театар и сл.,) така и на други форми на научно и уметничко творештво и масовно комуницирање (театар, филм, радио, телевизија). За разлика од цензурата, автоцензурата се спроведува од страна на самиот новинар кој свесно ги ограничува своите ставови и размислувања и донесува одлука да не ја пренесе информацијата на јавноста.
За спроведување на овие права и слободи, законодавецот во Република С. Македонија има донесено повеќе закони меѓу кои: Законот за медиуми, Законот за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги, Законот за слободен пристап до информации од јавен карактер, како и Законот за граѓанска одговорност за клевета и навреда.
Здружението на Новинари на Македонија последниве неколку години активно учествуваше во процесот на изменување и дополнување на Законот за граѓанска одговорност од навреда и клевета, како и на Кривичниот законик, кои конечно беа изменети и дополнети во поглед на поголема заштита на новинарите и медиумските работници[124]. Измените се однесуваат на 1) Измена и дополнување на одредбите со кои се дефинира говорот на омраза во согласност со праксата на ЕСЧП, и 2) Измена и дополнување во делот на овластувањата на ОЈО за постапување по службена должност при напад на новинар и/или медиумски работник, како и предвидување повисоки казни за престапниците, како и изгласување и усвојување на измените и дополнувањата во Законот за граѓанска одговорност од клевета и навреда во кој е намалена нематеријалната штета за новинарите.
Дека слободата на изразување е едно од основните права со кои се мери и демократијата во една држава говорат и извештаите на Европската комисија. Од извештајот за 2022 година[125] се заклучува дека земјата има постигнато одредено ниво на подготовка, односно дека е умерено подготвена во областа на слободата на изразување. Во однос на имплементирање на претходните препораки оценета е дека има постигнато ограничен напредок во текот на периодот на известување. Во извештајот се напоменува дека општиот контекст е поволен за слободата на медиумите и дозволува критичко медиумско известување, иако се регистрирани одреденитензии за време на локалните избори во 2021 година. Во однос на саморегулација на медиумите, препораката е таа да даде практични резултати во унапредувањето на професионалните стандарди на новинарството; потоа дека е потребна поголема транспарентност во однос на медиумското рекламирање од страна на државните институции и политичките партии; дека властите треба да ги засилат своите напори за реформирање на јавниот радиодифузен сервис, обезбедувајќи негова независност, професионални стандарди и финансиска одржливост. Во однос пак на Процесот на реформи на јавниот радиодифузен сервис, во согласност со неговата петгодишна развојна стратегија, тој е оценет како ограничен со доцнење во назначувањето на членовите на неговиот програмски совет.

[124] Извештај за работата на Здружението на новинарите на Македонија – декември 2022, Скопје, декември 2022 година, https://znm.org.mk/wp-content/uploads/2023/04/ZNM_Narativen_izvestaj_01-09.2022_Final_MK.pdf
Accessed 13.06.2023.
[125] Key findings of the 2022 Report on North Macedonia, European Commission- Countries insights, 12.10.2022, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/COUNTRY_22_6092, Accessed 05.05.2023.

На глобално ниво пак мониторингот за состојбата на медиумската слобода и демократски развој на државите се врши од страна на институции како *Меѓународен институт за печат, Репортери без граници, Freedom House*, IFEX – International Freedom of Expression Exchange и други. Покрај другото, овие институции водат евиденција и за настраданите, исчезнатите, убиените или заробени медиумски работници.
Според податоците на *Репортери без граници* кои се однесуваат на 2023 година[126], од почеток на годината на светско ниво биле убиени 11 новинари и 1 медиумски работник, додека како заробени се водат 540 новинари и 22 медиумски работници. Ако овие бројки ги спoредиме со минатогодишните бројки, може да се каже дека има зголемување на заробените новинари и медиумски работници, а намалување на бројот на убиени новинари и медиумски работници (минатата година до месец јуни кога е правено истражувањето, биле убиени 29 новинари и 2 медиумски работници, а затворени 464 новинари и 18 медиумски работници. До крајот на годината пак вкупниот број на убиени новинари изнесувал 57 и 3 медиумски работници, додека бројот на заробените се намалил на 353 новинари и 14 медиумски соработници). Споредбено со 2021 и 2020 година, се забележува дека најголем број на новинари и медиумски работници биле убиени во 2020, односно 51 новинари и 4 медиумски работници, и нешто помалку новинари во 2021 година, односно, 49 новинари и 4 медиумски работници. Бројот пак на заробени од овие редови е помал, односно 274 новинари и 12 медиумски работници во 2020 година и 288 новинари и 13 медиумски работници во 2021 година.
Покрај статистиката за убиени и заробени новинари и медиумски работници, оваа агенција секоја година прави рангирање на државите според слобода на печат користејќи го *World Press Freedom Index*. Според последните податоци, како и во 2022 година, така и во 2023 година на прво место на ранг-листата е Норвешка, по која, на второто место, се наоѓа Ирска, а на третото, четвртото и петтото место се наоѓаат скандинавските држави: Данска, Шведска и Финска. С. Македонија оваа година бележи повторно раст (рангирана е на 38-то место) во споредба со 2022 година, кога беше рангирана на 57-то место, додека во 2021 година беше за 52 места подолу на листата, односно на 90-тото место. Оттука земајќи ги предвид последните три години, период кој е земен како рамка во ова истражување, може да се каже дека земјата прави голем скок, односно од 92-то место на кое била рангирана во 2020 година, на 38-то место на кое е рангирана во 2023 година.
Според извештајот на Freedom House[127] за 2023 година, С. Македонија, на скалата од 0 до 100 (каде што 0 е еднакво на најмалку демократско и 100 е еднакво на најдемократско) се наоѓа на 48-то место, со што се бележи скок од две места, во споредба со 2020 година кога била на 46 место.
Во однос на демократскиот напредок кој се рангира на скала од 1 до 7, (каде 7 претставува највисоко ниво на демократски напредок, а 1 најнизок), С. Македонија во 2023 година се бодува со 3,86, односно за мала процентуалност повисоко од 2020 година кога била бодувана со 3,75. Според бодувањето за глобална слобода пак, Македонија има 68 од вкупно 100 бода, која ја дефинира како парцијално слободна. Оттука во *Nations in Transit 2023*, С. Македонија е категоризирана како транзиционен режим, односно хибриден режим.
На регионално ниво се употребува Индексот на безбедноста на новинарите на Западен Балкан, алатка заснована врз истражување, дизајнирана да ги мери и да ги следи промените во соодветното општествено и политичко опкружување на земјите од Западен Балкан што имаат директно или индиректно влијание врз безбедноста на новинарите и медиумските професионалци додека ја практикуваат својата професија. Според извештаите на Здружението на новинарите на Македонија[128], за Индексот на безбедноста на новинарите во С. Македонија,

[126]Reporters without borders, https://rsf.org/en Accessed 12.06.2023.

[127]Freedom House, https://freedomhouse.org/country/north-macedonia/nations-transit/2023 Accessed12.05.2021.
[128]Милан Спировски, *Индекс на безбедноста на новинарите на Западен Балкан Република Северна Македонија – Наративен извештај 2022*, Издавач Здружение на новинарите на Македонија, 2023, https://znm.org.mk/wp-content/uploads/2023/06/MK-MK.pdf Accessed 12.05.2021.

споредбено за 2021 и 2022 година, се забележува зголемување на предметите за клевета и навреда против новинарите, има извесно подобрување во поглед на пристапот до брзи и ефективни мерки за нивна заштита во случаи на закани и напади, (беше назначен посебен обвинител при Основното јавно обвинителство). Во однос на процесот на разоткривање на евентуални сторители на напади, перцепцијата за соработка меѓу надлежните институции резултира со ефикасност, но сè уште не е на задоволително ниво. За жал бројот на физички напади и закани кон новинарите е зголемен, а степенот на неказнивост сè уште е висок. Оттука може да се сумира дека вкупниот број на индекс за безбедност во 2021 година изнесувал 3.95, додека во 2022 година бележи благ пад на 3.92.
Несомнено може да се каже дека нападите и заканите на новинарите е поврзано токму со остварување на правото на изразување, односно слободата за информирање заради која причина во прилог на оваа тема и добивање на подобра општа слика за слободата на изразување на медиумските работници во С. Македонија во продолжение се прикажани резултати добиени од анализата направена во рамките на проектот „Перцепција на слободата на изразување на медиумските работници во Република С. Македонија – компаративна анализа“.

3. Резултати од истражување на тема: „Каква е перцепцијата на медиумските работници за степенот на слободата на изразување во Република С. Македонија?“

3.1. Предмет и цели на компаративната анализа

Предмет на компаративната анализа се одговорите добиени од сите медиумски работници (новинари, технички персонал), кои работата за печатени и електронски (радија, телевизии и интернет портали) медиуми, од следните градови: Штип, Кочани, Виница, Делчево, Свети Николе, Пробиштип и Струмица кои припаѓаат на Источниот Регион, потоа: Тетово, Гостивар, Битола, Струга, Кичево, Охрид и Дебар, од Западниот Регион, како и: Скопје, Куманово, Велес, Прилеп и Гевгелија, од Северниот и Јужниот Регион. Централниот извор на контакти со испитаниците беше Здружението на новинари на Македонија, каде постои регистар на околу 400 медиумски работници од сите видови медиуми во земјата. Истражувањето во Источниот Регион се спроведе во периодот од 12 мај до 12 јуни 2020 година, во Западниот Регион од 26 мај до 5 јуни 2021 година, додека во Северниот и Јужниот Регион, истражувањата беа спроведени од 5 април до 5 мај 2022 година. На анкетниот прашалник во Источниот Регион одговорија најмалку медиумски работници, околу 50 проценти. Од Западниот Регион одговорија 65 проценти од медиумските работници, додека најмногу, како што беше и очекувано, со оглед на опфатот и на главниот град Скопје, одговорија во Северниот и Јужниот Регион, со вкупно 70 проценти од регистрираните медиумски работници. По секое истражување беше направена анализа и статистичка обработка на податоците.
Целта на компаративната анализа, направена врз основа на тригодишно истражување спроведено во 2020, 2021 и 2022 година во Источниот, Западниот, Северниот и Јужниот Регион во Република С. Македонија, е да ја покаже генералната слика за перцепцијата на новинарите и медиумските работници за слободата на изразување, но и да покаже зошто е тоа така. Односно, конкретно да се идентификуваат факторите што влијаат врз слободата на изразување.
За потребите на оваа компаративна анализа беа креирани три електронски анкети[129] испратени до сите испитаници. За поголема ефикасност на спроведувањето на неа, анкетираните беа

[129] Наслов на анкетата: Анкетен прашалник за потребите на проектот: Перцепција на слободата на изразување на медиумските работници во Источниот Регион на Република С. Македонија, достапна на: https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSeudqdKLM4OGFnxxehB-jbpa7P5cSM-vCjeGZ6nEEa-9IC7Hg/viewform?usp=pp_url
Наслов на анкетата: Анкетен прашалник за потребите на проектот: Перцепција на слободата на изразување на медиумските работници во Западен Регион на Република С. Македонија, достапна на: https://docs.google.com/forms/d/1Ohh-vhJqdU2jTmn0utSP-M58ozM8VLAk1Y1xYsim0Tc/prefill
Наслов на анкетата: Анкетен прашалник за потребите на проектот: Перцепција на слободата на изразување на медиумските работници во Северниот и Јужниот Регион на Република С. Македонија,

контактирани и телефонски од страна на студентите по медиумски студии и односи со јавност на Универзитетот „Гоце Делчев“ – Штип. Важно е да се нагласи дека анонимноста на анкетата овозможи поголем интерес од испитаниците да ги одговорат поставените прашања. Во сумирањето на резултатите од истражувањето беа користени истражувачките методи анализа, синтеза, дескриптивниот метод, статистичкиот, споредување на податоците и др. Се водеше грижа во структурата на примерокот да биде подеднакво застапена половата и возрасната категорија.

Во сите три истражувања се поаѓа од општата претпоставка дека врз перцепцијата на медиумските работници на слободата на медиумите, влијаат повеќе фактори кои меѓусебно се испреплетуваат. Така, пред сè појдовме од претпоставката дека врз перцепцијата на медиумските работници на слободата на медиумите влијае социоекономскиот статус на медиумските работници. Несомнено, мошне важен фактор којшто влијае на перцепцијата на медиумските работници врз слободата на изразување, секако е и образовниот статус на самите новинари. Понатаму, не треба да се занемари и правната регулатива која ги „покрива“ општествените односи во медиумската сфера во Република С. Македонија.

Имено, од анализата на одговорите за правната регулатива се очекуваше да се утврди дали и колку таа влијае врз слободата на изразувањето. Додека од анкетното истражување се очекуваше да се утврди дали и колкаво е влијанието на ефикасноста на институциите кои имаат надлежност во работата на медиумите, како и политиките што тие ги креираат и имплементираат во оваа сфера.

Една од хипотезите во истражувањето е дека врз слободата на изразување на медиумските работници во Република С. Македонија влијае и работно-правниот статус на вработените во медиумите, како и уредувачката политика, сопствениците на медиумите, бизнис интересите (на локално, регионално и национално ниво), политиката на сите нивоа, професионалното организирање и здружување, односно саморегулаторните тела во државата, функционирањето на институциите кои имаат надлежност во оваа сфера и меѓународната контрола.

3.2. Резултати од истражувањето

Како што беше веќе споменато истражувањето беше спроведено преку анкетирање, односно анкетен лист кој содржи 25 прашања, со крајна цел да се даде јасна слика за клучното прашање: „Каква е перцепцијата на медиумските работници за степенот на слободата на изразување во Република С. Македонија?“. При изборот на анкетираните лица се водеше сметка да бидат опфатени припадници од двата пола, како и да се опфатат вработени како во националните, така и во регионалните и локални медиуми. Половата застапеност на анкетираните во проценти во Источниот и Западниот Регион беше речиси рамномерна, односно е 50-50, додека во Северниот и Јужниот доминираа медиумски работници од женскиот пол, со застапеност од 63 проценти во одговорите. Најголем дел од анкетираните од западот, северот и југот, се вработени во национални медиуми (54,5 проценти и 63 проценти), додека во Источниот Регион, најмногу одговори (35,7 проценти) беа добиени од испитаници во регионални/локални телевизии. Најголем процент од одговорите, во просек споредено од сите три истражувања, се од новинари и уредници – 50,4 проценти, додека останатите одговориле под графите „технички персонал“ и „други“.

Општата оценка добиена од истражувањето е дека слободата на изразувањето на медиумските работници во Република С. Македонија е „добра“, или односно оценета со оценка 3, каде 1 значи нула слобода на изразување, додека 5 значи целосна слобода на изразување. Според редоследот на прашањата, се добија долунаведените резултати.

Од добиените резултати од тригодишните истражувања произлегува дека едно од клучните прашања кое ја определува генералната оценка на перцепцијата на новинарите во Република С. Македонија е *платата*, односно *финансискиот надоместок на месечно ниво.*

достапна на: https://docs.google.com/forms/d/1Ohh-vhJqdU2jTmn0utSP-M58ozM8VLAk1Y1xYsim0Tc/prefill

Имено повеќе од половина од медиумските работници од Источниот Регион (57,1 проценти) и помалку од половина во Западниот Регион (40,9 проценти) земаат многу ниски плати и хонорари, односно далеку помалку од просечната месечна плата во државата, или до 20 000 денари. Исклучок се Северниот и Јужниот Регион, каде што заради главниот град Скопје, просекот покажува дека медиумските работници се за нијанса подобро платени, односно 43,5 проценти одговориле дека имаат месечен надоместок од 20 000 до 30 000 денари. Најголем процент медиумски работници со плата од 40 000 до 50 000 денари, и над 50 000 има во Скопје и околината.

Но, ако *стабилното вработување* влијае врз перцепцијата, тогаш тука сликата е позитивна, односно 68,7 проценти од анкетираните македонски медиумски работници се вработени на неопределено време, 17,4 проценти на определено време, а останатите се изјасниле дека се хонорарно ангажирани, преку проект, договор на дело или друго.

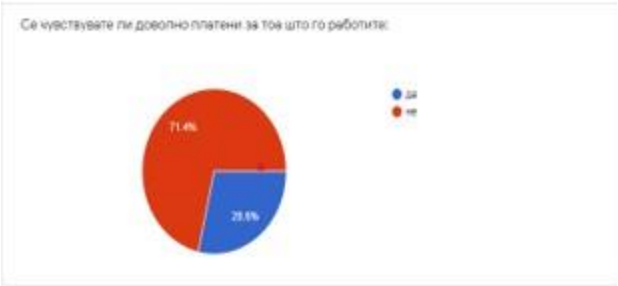

1. Источен Регион

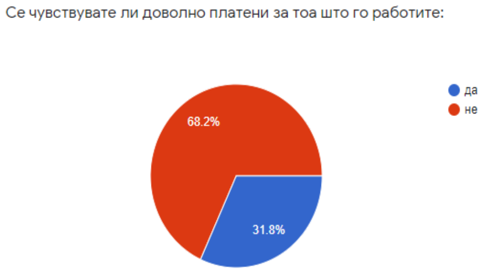

2. Западен Регион

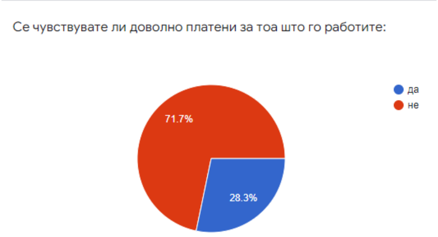

3.Северен и Јужен Регион

На горниот приказ се гледа дека мнозинството од оние кои одговориле, во просек 70,4 проценти (или одделно по региони 1, 2 и 3) не се доволно платени за тоа што го работат. Останатите од испитаниците одговориле потврдно. Мнозинството (62,1 проценти од сите региони) одговориле дека медиумите во кои работат се финансираат од реклами и други донации.

Во натамошниот дел од прашалникот, мнозинството од испитаниците од истокот се изјасниле дека во нивните известувања *доминираат теми со локални прашања*, додека кај останатите региони доминираат *сите прашања подеднакво и регионални, и локални и национални.*

На прашањето *„дали се чувствуваат слободни да пишуваат и објавуваат за теми што го засегаат местото каде живеат и работат*?" – 41,9 проценти одговориле дека *„целосно се чувствуваат слободни*", 45,5 проценти дека *„во поголемиот дел од темите, да",* а 8,86 проценти дека *„не можат да објават ништо без одобрение од уредник".*
На прашањето, со не повеќе од 2 реченици, да опишат *како ја разбираат слободата на медиумите*, во мнозинството на одговорите доминира зборот *„слобода*".
На пример:
-слобода на медиумите треба секогаш да остане така;
-слободно мислење, слободни раце за пишување;
-слободно изразување;
-слободата на изразување ја разбирам како можност за објавување на сите вести, особено на тие „пожешките";
-слобода на комуникација и изразување, без мешање на други лица.

На истото прашање одреден број од испитаниците одговориле дека слободата на изразување ја разбираат како *„начин граѓаните да бидат информирани за се, преку објективни и непристрасни новинари кои се независни од политички и партиски притисоци од локалната власт*".
Помалку бројно, но сепак се повторуваат одговорите дека *„стабилните и натпросечни плати*" се еден од клучните фактори. Но има и такви кои сметаат дека слободата на изразување во С. Македонија *„не постои*", односно е *„утопија*", а дека *„ситуацијата не била никогаш претходно полоша отколку сега*".
Во врска со рангирање на факторите кои влијаат врз слободата на изразувањето на новинарите од најважен до помалку важен, првите пет се: *уредувачката политика, политиката на сите нивоа, правната регулатива во оваа сфера, бизнис интересите на сопственикот, сопственикот на медиумот.*
Процентите на одговорите се илустрирани во графиконите 1, 2 и 3 во продолжение.

Графикон 1: Источен Регион

Графикон 2: Западен Регион

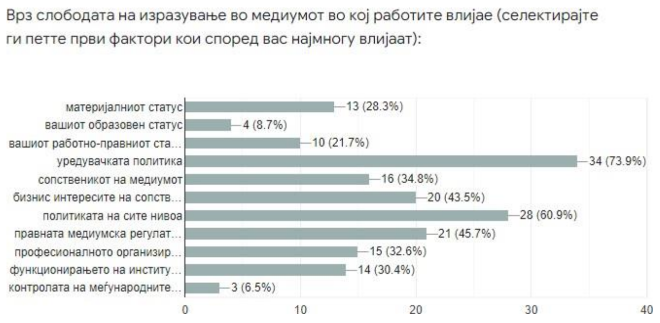

Графикон 3: Северен и Јужен Регион

Мнозинството од испитаниците, односно 64,6 проценти се изјасниле дека *„кога би имале прилика нема да ја сменат професијата“*, додека останатите од испитаниците се изјасниле дека кога би имале друга можност би ги напуштиле медиумите.
На прашањето: – *„Дали новинарите треба да преземат нешто и што за да ја подобрат ситуацијата на професионално, етичко, морално ниво?“* – доминира одговорот во насока на тоа дека *„постои поделба и неединственост меѓу новинарите и медиумските работници, која се рефлектира и во Здружението на новинари (ЗНМ), заради што нема силна организација која со полн капацитет ќе се бори за подобри денови“*.
Други сметаат дека *„потребни се повисоки плати, платена прекувремена работа, бенефициран стаж, платена работа за време на празници, систематизација и можност за напредок на работното место (медиумот), позаинтересирани уредници кои што ќе работат со помладите новинари, ментор во секој медиум, подобрување и осовременување на студиите по новинарство, поголеми можности за пракса на студентите за време на студиите“.*
Во однос на перцепцијата за Здружението на новинари на Македонија, најмногу медиумски работници Здружението на новинари на Македонија го оцениле со оценка 3, или *„добро“.* На прашањето, за кои причини најчесто се обраќаат на Здружението, најголем дел од нив одговориле дека се обраќаат кога се прекршени или повредени нивните права. Меѓу одговорите често пати се повторува пораката дека – *„медиумските работници не се чувствуваат доволно безбедно додека ја вршат својата работа“.*
Новина во оваа насока е носењето на законот според кој напад врз новинар се третира како напад врз службено лице. Дискутабилно е што останатите медиумски работници не се опфатени во овој закон, а многу често се токму снимателите и други теренски работници мета на физички и други типови на напади. Оттука нецелосно е обезбедена заштитата на сите медиумски работници, нешто што во иднина мора да се промени.
На прашањето кое во една реченица би можело да ја илустрира перцепцијата на медиумските работници за слободата на изразувањето, односно: *„Дали постои цензура во медиумите во С. Македонија?“* – мнозинството од медиумските работници одговориле дека: *„Има делумна цензура“*, а помалку се изјасниле дека: *„Цензурата е целосна“*. Но, на прашањето: *„Од кого?“*, одговорот е различен во различните региони. Па така во Источниот Регион кај медиумските работници доминира *„автоцензурата“*, во Западниот, Северниот и Јужниот Регион одговориле дека цензурата е *„наметната од бизнис заедницата“*. Сепак не е исклучена ни политичката цензура како одговор, која доаѓа директно од политичките партии.
На прашањето: *„Зошто се автоцензурираат медиумските работници?“* – 46,2 проценти одговориле дека тоа го прават заради *„страв од губење на работното место“*, додека 27,1 процент рекле дека во прашање е *„немање професионален и морален интегритет кај новинарите“*.
Меѓу најважните илустрации се следните и последни три фотографии од процентите од сите три истражувања, на кои со оценка од 1 до 5 се оценува слободата на изразување на медиумите во Македонија. Од одговорите се сумира дека мнозинството медиумски работници се изјасниле, давајќи оценка три.

1. Источен Регион

2. Западен Регион

3. Северен и Јужен Регион

Од илустрираната компаративна анализа се покажува дека во слободата на изразување кај медиумските работници има уште многу што да се „инвестира“. Гледајќи ги истакнатите фотографии и графикони јасни се точните полиња каде медиумските работници ги лоцираат проблемите, на кои мора индивидуално, но и колективно да се работи на унапредување. Посебна анализа заслужуваат новите законски решенија со кои напад врз новинар се смета како напад врз службено лице.

Заклучок

Од горенаведените извештаи на меѓународните агенции за мониторинг на состојбата на новинарите и медиумските работници може да се заклучи дека тие преставуваат еден од контролните механизми за унапредување, корекција и одржување на демократските процеси и состојби во едно општество. Оттука е многу важно да се обезбеди слобода во нивното делување и креација и во филозофска и во практична смисла на зборот. Во овој контекст тоа пред сѐ значи професионален и финансиски интегритет, безбедни услови за работа, сигурност на работното

место. Колку, во македонскиот случај тие се реализирани, покажуваат и процентите од компаративната анализа од сите три спроведени истражувања. Со други зборови, сликата не се променила три години по ред. Единствената разлика е што оваа година се донесе законско решение со кое нападот врз новинар се третира како напад врз службено лице. И тоа е новина која беше поздравена од новинарската фела, но не и од останатите медиумски работници, бидејќи се штитат само новинарите. Новинарството е тимска работа, а многу често мета на напади се и снимателите и фоторепортерите кои овој закон не ги опфаќа, односно штити.
Во сите три истражувања се поаѓа од неколку хипотези, а добиените резултати, ги потврдуваат следните:
Општата претпоставка беше дека перцепцијата на медиумските работници за слободата на медиумите подлежи на влијание од повеќе различни фактори и истражувањата го потврдуваат тоа.
Од низата факторите кои беа набројани, според резултатите добиени од истражувањата може да се заклучи дека: уредувачката политика, политиката на сите нивоа, правната регулатива во оваа сфера, бизнис интересите на сопственикот и сопственикот на медиумот се петте клучни влијанија во перцепцијата на слободата на медиумите.
Социоекономската состојба на медиумските работници, како и образовниот статус на самите новинари, се меѓу факторите за кои се потврди хипотезата поставена на самиот почеток на трудот – дека своевидно ја одредуваат перцепцијата на слободата на медиумите.
Во однос на општата цел на оваа споредбена анализа, генералната слика за перцепцијата на новинарите и медиумските работници во овој дел од земјата за слободата на изразување е: добра, односно оценета со 3.
Во однос на конкретната цел на компаративната анализа се покажа дека, причините и факторите што влијаат врз слободата на изразување се тесно поврзани со факторите кои влијаат на цензурирањето на неа, а потекнуваат од: бизнис заедницата, политичките партии, од претпоставените (уредници, сопственици), од државните институции, но има и автоцензурата.
Во однос на извештаите од регионалните и меѓународните мониторинг институции, се заблажува дека земјата има постигнато одредено ниво на подготовка, односно дека е умерено подготвена во областа на слободата на изразување, се категоризира како транзиционен односно хибриден режим и се наоѓа на средина на ранг-листата според демократскиот напредок. Според бодувањето за глобална слобода пак, земјата е рангирана со 68 од вкупно 100 бода, дефинирајќи ја како парцијално слободна, додека според слобода на печатот во последните четири години С. Македонија бележи голем скок од деведесет и второто (2020 година) на триесет и осмото место (2023 година).
Како што беше погоре кажано новина од оваа година во македонската законска регулатива е заштитата на новинарите. Според новите законски измени напад врз новинар, но не и на сниметел или друго техничко лице, се третира како напад врз службено лице. Оваа новина преставува предизвик за спроведување на ново истражување за тоа колку реално, законското решение со кое се третира нападот врз новинар како напад врз службено лице, навистина ги намалило нападите.

Користена литература

1. Андон Мајхошев, Јорданка Галева, Искра Коровешоска, Јадранка Денкова, *Перцепција на слободата на изразување на медиумските работници во Исотчниот Регион на Република С. Македонија,* Proceedings, 7th International conference: Social changes in the global world, Vol.2,, University “Goce Delcev” – Shtip, Faculty of Law, September 2020

2. Анкетен прашалник за потребите на проектот: Перцепција на слободата на изразување на медиумските работници во Источниот Регион на Република С. Македонија, достапна на: https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSeudqdKLM4OGFnxxehB-jbpa7P5cSM-vCjeGZ6nEEa-9IC7Hg/viewform?usp=pp_url

3. Анкетен прашалник за потребите на проектот: *Перцепција на слободата на изразување на медиумските работници во Западен Регион на Република С. Македонија*, достапна на: https://docs.google.com/forms/d/1Ohh-vhJqdU2jTmn0utSP-M58ozM8VLAk1Y1xYsim0Tc/prefill;
4.Анкетен прашалник за потребите на проектот: Перцепција на слободата на изразување на медиумските работници во Северниот и Јужниот Регион на Република С. Македонија, достапна на: https://docs.google.com/forms/d/1Ohh-vhJqdU2jTmn0utSP-M58ozM8VLAk1Y1xYsim0Tc/prefill
5. Charter of Fundamental Rights of the European Union, Official Journal of the European Union C 326/395, 26.10.2012, https://ednoopstestvo.vlada.mk/1017-2/
6. Европската Конвенција за заштита на човековите права и основните слободи, Council of Europe, https://www.echr.coe.int/documents/convention_mkd.pdf
7. Freedom House, https://freedomhouse.org/country/north-macedonia/nations-transit/2023
8. Извештај за работата на Здружението на новинарите на Македонија – декември 2022, Скопје, декември 2022 година, https://znm.org.mk/wp-content/uploads/2023/04/ZNM_Narativen_izvestaj_01-09.2022_Final_MK.pdf
9. Искра Коровешовска, Јорданка Галева, Андон Мајхошев, Јадранка Денкова, *Перцепција на слободата на изразување на медиумските работници во Западниот Регион на Република С. Македонија*, Зборник од 8-ма Меѓународна Научна Конференција „Општествени промени во глобалниот свет„, Универзитет „Гоце Делчев„ Штип, Штип, 2021
10. Јорданка Галева, Искра Коровешовска, Андон Мајхошев, *Перцепција на слободата на изразување на медиумските работници во Северниот и Јужниот Регион на Република С. Македонија*, Зборник од 10-та Меѓународна Научна Конференција „Општествени промени во глобалниот свет„, Универзитет „Гоце Делчев„ Штип, Штип, 2022
11. Key findings of the 2022 Report on North Macedonia, European Commission- Countries insights, 12.10.2022
https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/COUNTRY_22_6092
13. Меѓународниот пакт за основни граѓански и политички права, United nations human rights, office of the high commissioner, https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CCPR.aspx
14. Милан Спировски, *Индекс на безбедноста на новинарите на Западен Балкан Република Северна Македонија – Наративен извештај 2022*, Издавач Здружение на новинарите на Македонија, 2023, https://znm.org.mk/wp-content/uploads/2023/06/MK-MK.pdf
15. Reporters without borders, https://rsf.org/en
16. Универзална декларација за човекови права. United nations, https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights